

bekende relaas over de strijd voor vrijheid – inclusief gewetensvrijheid – en de reeds gegeven en dus ook werkzame rechten en privileges der staten ten tijde van de Nederlandse Opstand samen in een kort artikel. Hugo de Groot komt eventjes voorbij, als peetvader van een universeel rechtssysteem waarin vrijheid voor alle mensen diende te gelden, in de bijdrage van Klaus Dicke over de rol van vrijheden in het vroegmoderne volkenrecht, maar verschijnt ook weer in het tweede samenvattende stuk van Van Gelderen, over de subtiele verhoudingen tussen kerk, geweten en vrijheid in Engeland en de Republiek omstreeks de eerste helft van de zeventiende eeuw. Ook is er een artikel over de receptie van klassiek-Romeinse denkbeelden over collectieve vrijheid bij Erasmus en Ulrich von Hutten van Meinolf Vielberg, dat echter wat betreft Erasmus niet steunt op veel kennis. De Oostenrijkse Nederlanden komen aan bod in het tijdperk der grote revoluties aan het einde van de achttiende eeuw. Geert van den Bossche beschrijft fraai het proces waardoor traditionele denkbeelden over corporatieve vrijheden hebben kunnen evolueren tot dragers van revolutionair elan in de Brabantse Revolutie. Zijn verrassende conclusie is dat dit proces nu juist bijdroeg tot de wording van een Belgische natie en staat waarin gelijkheid en vrijheid voor alle burgers geen rol van betekenis speelden, zodat Edmund Burke met instemming kon spreken over de Brabantse Revolutie als een terugkeer naar de oude waarden en staatsinrichting.

In deze bundel, die geheel Europa, oost en west, noord en zuid bestrijkt en alleen daarom te loven is, zijn enkele bijdragen te vinden die niet alleen substantieel zijn, maar ook door een rode draad met elkaar kunnen worden verbonden: die over de ‘Duitse vrijheid’. Allereerst vraagt Georg Schmidt aandacht voor dit fenomeen, dat hij beschouwt als een leidend begrip in de politieke cultuur van het Duitse Rijk. De tegen de keizer gerichte publicistiek beklemtoonde immers inperking der monarchale macht vanwege deze naar zo oud mogelijke bronnen, zelfs naar Tacitus’ *Germania* verwijzende traditie der ‘Duitse vrijheid’. De verbinding van dit collectieve vrijheidsbegrip in steden en regio’s met het probleem der individuele godsdienstvrijheid in het Rijk wordt besproken door Volker Leppin en Luise Schorn-Schütte voor de zestiende en zeventiende, en Andreas Klinger voor het eind van de achttiende eeuw. Terecht merkt Georg Schmidt op dat het discours over deze ‘Duitse vrijheid’ rond 1550 veel overeenkomsten vertoont met de pamfletten der Nederlandse opstandelingen uit dezelfde tijd. (174) En zo zouden er wel meer parallellen te trekken zijn tussen de ontwikkelingen in het Rijk en in de vroegmoderne Nederlanden. Misschien iets voor een volgend congresje.

M. E. H. N. Mout

Prak, M. R., Lis, C., Lucassen, J., *Craft Guilds in the Early Modern Low Countries. Work, Power and Representation* (Aldershot: Ashgate, 2006, xii + 269 blz., ISBN 0 7546 5339 0).

This collection of eight papers by thirteen authors reports on a joint Dutch-Flemish project on the history of guilds. A number of studies, products of that research initiative, have already appeared in Dutch and the volume offers some summary findings for English readers. In the last two decades there has been a revitalization of the study of guilds, their character and function in the European economy and society from their foundation in the high Middle Ages to their abolition around 1800. The work of a number of scholars, many of them represented in this volume, has demonstrated that the traditional division between liberals who condemned guilds for restricting individual freedom and restraining economic growth on the one hand and romantics who lauded guilds for offering people a sense of community on the other is false and uninformative. To get beyond such simple caricatures the contributors have set out to compare craft guilds in three different regions – Flanders and Brabant, Holland and Zeeland, and the eastern Netherlands – examining various aspects of their political, social, and cultural functions. An overview of the state of research and an inventory of the corporative institutions sets the framework for subsequent discussion. Not surprisingly the authors find similarities and differences among guilds but in the process they point to the importance of local politics and prevailing religious practices in determining the character of the guilds. This is a work with few novel discoveries. Rather it offers a nuanced and precise understanding of what shaped guilds and how they functioned in Low Countries towns. Above all guilds survived, grew and thrived down to their abolition so they must, all authors agree, have provided valuable services to have enjoyed such success for so long.

The comparison among the three different geographical areas graphically illustrates the influence of economic structures on guilds. The domination of all aspects of urban life in the Dutch Republic by merchants meant guilds appeared there later than in the South, had less political power and often none, and were greater in number but more concerned with the internal operation of the trade than with the representation of the organization to the larger public. The guilds in the South did promote export industries, especially textiles. Guilds in the North tended to be relatively egalitarian, allowing more women and those following religions other than Calvinism to join and be full members. The Reformation took away the religious and often original function of guilds in the North and East, but it also affected the South where some of the fun was driven out of guild life with social events curtailed and given a more somber tone. In the North guilds were more Spartan, having fewer possessions and rarely owning their own buildings or paintings or paraphernalia. In the South guilds tended to acquire more goods and to increase their religious involvement through participation in processions and the enhancing of altars devoted to the patron saint. In the North guilds' social contribution was more typically some form of support to poor, sick, or aged brothers, paid for by contributions from members or from investments made by the guild. The problem for what were in essence insurance schemes was that if numbers were small funds were inadequate to meet the wide fluctuations in benefits that had to be paid out. The number of such funds among journeymen increased

considerably in the seventeenth and eighteenth centuries and especially in the North. Civic authorities did allow journeymen to form guilds just so long as they concentrated only on religious or social functions and posed no threat to political or economic order.

With separate studies each devoted to different aspects of the same institutions repetition in observations is an unavoidable by-product. The repetition is also generated by the consistency of results which the authors generate, though they are also frequently detained by having to deal with exceptions to patterns. The clear goals of the project and of the volume create exactly the productive comparison the designers envisioned. The lack of information on guilds in the East does lessen the impact of the conclusions. The claims of the uniqueness of guilds in the Low Countries does not prevent some authors exploring comparisons with the guild regime in other parts of Europe or, at the very least, to suggest what must be a potentially productive line of enquiry. There is no doubt that guilds did provide worthwhile support for independent small business people. There is no doubt that the political framework everywhere in Europe shaped the extent and methods guilds used to provide that support. To some degree, the character of the work in any trade and the prosperity or lack of it in any trade also delineated the scope and character of guild activity, dimensions which receive limited attention. The extensive and helpful bibliography indicates how little scholars examined Low Countries guilds before 1990. This volume, drawing together recent scholarship and with a broad range of provocative summary conclusions laid out in a final chapter by two of the editors, will serve to promote as well as direct work on what were to city folk in early modern Europe institutions central to their lives.

Richard W. Unger

Rommelse, G., *The Second Anglo-Dutch War (1665-1667). Raison d'état, Mercantilism and Maritime Strife* (Dissertatie Leiden 2006, Hilversum: Verloren, 2006, 230 blz., €25,-, ISBN 90 6550 907 0).

‘Haar hartaanval was een feit. Maar de waarheid was dat mijn grootmoeder overleed aan een overmaat aan hygiëne en niet aan een hartaanval’, schreef Amos Oz over zijn grootmoeder. Zij stierf weliswaar aan een hartaanval, maar dat kwam omdat ze een te warm bad nam, en dat warme bad nam ze omdat ze bang was voor al die enge microben in het vreemde Israël.¹ Aan dat citaat van Oz moest ik denken bij het lezen van de indrukwekkende hoeveelheid materiaal die Gijs Rommelse naar boven bracht in zijn proefschrift over de Tweede Engelse Oorlog (1665-1667). Elke oorlog brengt immers een wirwar van feiten voort waarbij het moeilijk, zoniet bijna onmogelijk is om de waarheid te achterhalen.

¹ A. Oz, *Een verhaal van liefde en duisternis* (Amsterdam, 2005) 47.

Toch is de auteur wel op zoek naar de waarheid, want hij bestudeert in dit boek de oorzaak en de doorslaggevende achtergronden van deze oorlog, waarbij hij tegelijkertijd de diplomatieke, de economische, de maritieme en de ideologische geschiedenis wil combineren en integreren. (13) Hij dook daarvoor diep in de archieven. Het resultaat is een dichte beschrijving van de feitelijke gebeurtenissen op politiek en diplomatiek gebied. Dankzij zijn belezenheid en archivalische kennis van zowel de Engelse als de Nederlandse kant levert dat een gebalanceerde weergave van de oorlog op beide fronten op. Dat is een opmerkelijke verdienste: veel studies belichten immers maar een van de oorlogvoerende partijen. In het eerste hoofdstuk, over de internationale diplomatieke verhoudingen in de periode voor de oorlog, zet Rommelse de onderlinge relaties tussen Engeland, de Republiek en Frankrijk uiteen. De twee volgende hoofdstukken geven een schets van de politieke omstandigheden in respectievelijk Engeland en Nederland, wederom gebruikmakend van een enorme hoeveelheid archiefmateriaal. Hoofdstuk vier, over de escalatie van het conflict, is het meest dynamische gedeelte van het boek. De auteur wijst op de stijgende rivaliteit in de koloniale handel, de toenemende ergernissen die de mercantilistische politiek met zich mee bracht en de vele twistpunten over genomen schepen in de kaapvaart. Engeland was daarbij het meest geïnteresseerd om de oorlog aan te gaan; de Republiek wilde liever de oorlog mijden. De ontwikkeling naar de langzamerhand onafwendbare oorlog is goed te volgen. Vervolgens besteedt de auteur drie hoofdstukken aan de oorlogsjaren, voor elk jaar één. Het eerste jaar betekende met de slag bij Lowestoft een overwinning voor de Engelsen, ook al had de Republiek een veel sterkere vloot uitgerust dan in de Eerste Engelse Oorlog (1652-1654). In het tweede jaar keerden de kansen toen Frankrijk uiteindelijk de zijde van de Republiek koos terwijl Londen werd getroffen door de pest en een grote brand. 1667 was tenslotte het jaar van de tocht naar Chatham onder De Ruyter waarmee de Nederlanders de verzwakte positie van Engeland aantoonde. Het boek eindigt met een conclusie die eigenlijk grotendeels een evaluatie van de internationale politieke verhoudingen van-na-de-oorlog is. Frankrijk presenteerde zich daarbij als een supermacht-in-wording, maar ook de diplomatieke positie van de Republiek kwam versterkt naar voren, niet het minst door de gunstige voorwaarden van het verdrag van Breda waarbij de Navigation Act werd verzacht.

In hoeverre Rommelse een ‘nieuw’ verhaal vertelt is echter niet goed te achterhalen, aangezien hij weinig naar bestaande literatuur verwijst. Als hij een bron kan citeren, dan doet hij dat ook en neemt dan niet de moeite om te vermelden in hoeverre dat afwijkt van bestaande visies. Enkel in de inleiding en in de conclusie gaat hij expliciet het debat met andere historici aan. Volgens de auteur zijn er eigenlijk drie visies over het ontstaan van de Tweede Engelse Oorlog. De eerste werd het sterkst verwoord door Charles Wilson, mede ondersteund door Charles Boxer en Jonathan Israel: het was de economische rivaliteit over Europese zeeroutes en koloniale markten die tot de oorlog leidde. Een tweede visie werd naar voren gebracht door James Rees Jones, bijgestaan door Nicholas Rodger. Zij verwierpen de economische interpretatie en wezen op de factiestrijd aan het Engelse hof, waarbij een aantal personen